

ПРОГОЛОШЕННЯ ТА МІЖНАРОДНЕ ВИЗНАННЯ ПОЛЬСЬКОЇ ДЕРЖАВИ. “ПОЛЬСЬКЕ ПИТАННЯ” НА ПАРИЗЬКІЙ МИРНІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ

У статті розкрито та проаналізовано процес проголошення Польської держави, особливості формування політичного устрою суспільства та його визнання на міжнародній арені.

Проголошення II Речі Посполитої 11 листопада 1918 р. ознаменувало завершення багатолітньої боротьби народу за незалежність. Друге національне польське відродження призвело до самовизначення та утвердження Польщі в контексті новітньої історії, відповідало вимогам європейської історії, становило закономірну подію в історії державницьких домагань польської нації. Проголошення незалежності Польської держави обумовило здобуття вагомого її місця у системі міжнародних відносин Центрально-Східної Європи та впливу на історичні процеси на європейському континенті.

У цьому зв'язку важливим є переосмислення питань проголошення, міжнародного визнання, зовнішньополітичного розвитку Другої Речі Посполитої, визначення і реалізація концептуальних основ зовнішньої політики, налагодження зв'язків із зарубіжними країнами на тлі

міжнародних проблем їх повоєнного врегулювання, з'ясування місця й ролі новоствореної Польщі у системі міжнародних відносин у досліджуваний період. Зазначимо, що ці проблеми знайшли певне відображення у працях Л. Алексієвець [1–4], Л. Зашкільняка і М. Крикуна [5], З. Баран [6], В. Ярового [7–8] та інших українських істориків. Однак проблема проголошення та міжнародного визнання Другої Речі Посполитої все ще не втратила своєї наукової актуальності, а її вивчення стає нагальним завданням в сучасних умовах розвитку українсько-польських взаємин та євроатлантичних і глобалізаційних процесів.

Пропонована стаття покликана сприяти подальшому провадженню неупередженого та об'єктивного наукового пошуку в царині дослідження місця й значення відродженої Польської держави у системі міжнародних відносин Центрально-Східної Європи, з'ясування концептуальних засад Другої Речі Посполитої у галузі зовнішньополітичної діяльності як важливого чинника національного державотворення.

Упродовж більш ніж 125-ти років польський народ перебував у стані глибокої економічної, політичної, культурної дискримінації. З часів поділів країни він мріяв про суверенність, поляки намагалися використати будь-які загострення міжнародних відносин, як, наприклад, наполеонівські війни, повстання у державах, що поділилися між собою польські землі, революції тощо, щоб повернути втрачену державність та солідарність держав-окупантів щодо “польського питання” не давала можливості воз'єднання країни, таким чином залишаючи прагнення польського народу до суверенності нездійсненим тривалий час.

Ситуація змінилась на користь Польщі внаслідок Першої світової війни, оскільки, вперше з часу поділу Польської держави, солідарність держав-окупантів була зламана. В ході війни між собою зіткнулись три поневолювачі Польщі, які належали до протилежних таборів. Росія була однією з держав Антанти. Німеччина й Австро-Угорщина утворювали блок Центральних держав. Конфлікт між ними поклав кінець їхній єдності в антипольській політиці і призвів до руйнації потужного союзу трьох держав, із якими боролися поляки [1, с. 91].

Війна загострила “польське питання” на міжнародній арені. Напередодні Першої світової війни воно не відігравало жодної ролі у планах воюючих сторін і вважалось внутрішньою справою держав, що володіли польськими землями. Та з перших її днів польські землі перетворились на театр бойових дій. У зв'язку з цим, у серпні 1914 р., “польське питання” набуло звучання в обіцянках і виступах воюючих держав, кожна з яких намагалася заручитись підтримкою поляків у ході воєнних дій. У 1914–1916 рр. цар, кайзер та імператор-король пропонували полякам щораз вищий ступінь автономії [9, с. 727]. Суттєві зміни в “польському питанні” відбулися на межі 1916–1917 рр., коли зазнав краху план “блискавичної” війни. Центральні держави, втративши надії на укладення сепаратного миру з Росією, вирішили створити “союзну державу”. Австро-Угорський та німецький генерал-губернатори проголосили створення на землях, “вирваних з-під російського панування”, “самостійної держави із спадкоємною монархією та конституційним ладом” [3, с. 245]. Про територіальні межі проголошеної держави, звичайно, не йшлося. Та й до проголошення її жодна зі сторін не ставилася серйозно, а лише намагалась використати польський народ, територію та його армію в ході боротьби з Росією. Ні країни Антанти, ні царський уряд не визнали цього акту проголошення Польської держави.

Кардинальні зміни в “польському питанні” відбулися на межі 1917–1918 рр. Політика західних держав щодо Польщі змінилась кардинально. На думку авторки, така зміна поглядів була викликана прагненням західних держав по-перше, завершити війну, що виснажила воюючі сторони і встановити мир, а для його забезпечення відновлення Польщі було обов'язковою вимогою, оскільки поляки були готові зі зброєю в руках відстоювати свою довгоочікувану державність. По-друге, у створенні незалежної Польщі вони намагались знайти засіб стримування Німеччини. Ці плани, згодом, чітко проявились на Паризькій мирній конференції, коли йшла мова про визначення кордонів Польської держави. Таким чином, категоричні заперечення щодо її незалежності змінилися прихильним ставленням з боку США, Франції, Великої Британії, Італії та інших країн. Прем'єр-міністр Великої Британії Ллойд Джордж 5 січня 1918 р. у промові, присвяченій цілям Першої світової війни, згадував і про “необхідність звільнити Бельгію, повернути Франції Ельзас і Лотарингію, відродити Польщу в її етнографічних кордонах” [10, с. 136].

Проте, найвизначнішим актом дипломатії, що згодом став міжнародно-правовою базою, на основі якої світове співтовариство погодилося виправити несправедливість, допущену на Віденському конгресі 1815 р. при поділах Речі Посполитої, було послання американського президента В. Вільсона конгресу від 8 січня 1918 р., відомого в історії як “14 пунктів В. Вільсона”. 13 пункт послання зазначав: “повинна бути створена незалежна Польська держава з приєд-

нанням до неї території, де проживало польське населення, якому має бути забезпечений вільний доступ до моря; політична й економічна незалежність, територіальна цілісність мають бути гарантовані міжнародним договором” [11, с. 233].

Першу конкретну спільну гарантію “відновлення Польщі в її історичних та географічних кордонах” здійснено 2 березня 1918 р. у місті Яссах в Румунії [9, с. 735]. Цю декларацію публічно повторили в спільній ноті Франція, Велика Британія, Італія та США 3 червня 1918 р. Вони засвідчили, що утворення незалежної і об’єднаної Польщі, з доступом до моря, становить одну з умов тривалого і справедливого миру і відновлення панування в Європі закону” [6, с. 8].

29 серпня 1918 р. радянське керівництво анулювало договори царизму з Пруссією і Австро-Угорщиною про поділ Польщі, у якому за польським народом визнавалось невід’ємне “право на самостійність і єдність” [6, с. 7]. Таким чином, Росія відмовилася від будь-яких претензій на польські землі.

Події Першої світової війни призвели до загострення політичної, економічної, суспільної, духовно-ментальної ідеологічної ситуації в світі, спричинили руйнацію усталених міжнародних зв’язків. Їхнє загострення вело до піднесення революційного руху, що спричинив розпад Австро-Угорської дуалістичної монархії, послаблення та руйнування Російської й Німецької імперій. Відродження державності Польщі уможливилось після поразки Центральних держав.

Важливе значення для процесу відновлення національної державності II Речі Посполитої мала діяльність польських громадських організацій, що діяли як у Польщі, так і далеко за кордоном, у США, Великій Британії, Франції, Швейцарії тощо. Окрім допомоги військовополоненим та жертвам війни, вони підтримували і пропагували ідею незалежності Польщі. Завдяки їхній діяльності, Центральні країни, Антанта, США визнавали право поляків на власну державу. Внаслідок цього, 15 серпня 1917 р. в Лозанні утворився Польський національний комітет, що виконував роль польського уряду і був визнаний державами Антанти представницьким органом польського народу. У США було утворено Польський центральний комітет. До його складу увійшли І. Падеревський, Г. Нарутович, Е. Пільтц та інші. У Франції та Великій Британії значний вплив на розвиток “польського питання” здійснював Р. Дмовський. І. Падеревський пропагував польську справу у Швейцарії, де заснував Центральну польську агенцію.

Як видатний піаніст-виконавець він прославився у Великій Британії, США. Під час своїх концертів закликав слухачів посприяти визволенню Польщі від іноземного панування. Допомогало у вирішенні “польського питання” й особисте знайомство із багатьма політиками різних країн, зокрема В. Вільсоном, якого вдалося, на певний період, схилити на бік польського народу. “Ви можете бути певні, що все, що я можу зробити в інтересах Польщі, буде зроблено від усієї душі” [12, с. 8] – писав В. Вільсон у листі до І. Падеревського від 30 січня 1917 р. Таким чином, польські патріотичні сили як всередині країни, так і в еміграції намагалися привернути увагу громадськості до “польського питання”, заручитися підтримкою Центральних держав у справі відновлення і будівництва II Речі Посполитої.

На завершальному етапі Першої світової війни склались умови для розбудови державних структур Польської держави. У Варшаві, Любліні, Кракові, Лодзі та інших польських землях створювались перші урядові осередки: Тимчасова державна рада, Регентська рада, Тимчасовий народний уряд Польської Республіки, Польська ліквідаційна комісія, тощо. Їх створення відображало прагнення польського народу до незалежності.

Першим актом, що проголошував відбудову державності Польщі був маніфест Регентської ради до польського народу від 7 жовтня 1918 р. У ньому, на основі 13 пункту Вільсона, були викладені принципи незалежності Польщі. Від 19 жовтня 1918 р. у Тешині урядові функції здійснювала Народна рада Тешинського князівства, очолювану священиком Ю. Льондзіним. Тешин був першою польською територією, що 28 жовтня 1918 р. проголосила незалежність і заявила про намір приєднатись до Польської Республіки. 28 жовтня 1918 р. свободу здобув і Краків. Цього ж дня тут було сформовано Польську ліквідаційну комісію, яку 4 листопада 1918 р. очолив В. Вітос. У Познані діяла Рада Людова. 7 листопада 1918 р. в Любліні лідери соціалістів і людовців створили Тимчасовий народний уряд Польської Республіки, який очолив прем’єр І. Дашинський [9, с. 737]. Того ж дня було прийнято маніфест, який проголошував республіканську форму правління Польської держави: “Польська держава, охоплюючи собою землі, на котрих проживає польське населення з власним морським побережжям має становити на всі часи Польську Народну Республіку, першого президента якої обере Законодавчий сейм” [6, с. 9]. Відбувалося формування органів місцевого самоврядування, загонів міліції, армії.

11 листопада 1918 р. в Комп'єнському лісі (Франція) між Німеччиною, з одного боку, і США, Англією, Францією та іншими державами – з іншого, було підписано перемир'я на 36 днів. В історію воно увійшло під назвою Комп'єнського і означало закінчення Першої світової війни.

Скориставшись сприятливою ситуацією на міжнародній арені, Ю. Пілсудський, за підтримки Польської військової організації та лівих партій, проголосив, 11 листопада 1918 р., відновлення незалежності II Речі Посполитої. Свідок подій Є. Морачевський писав: "Неможливо передати того стану, тієї великої радості, які в той момент огорнули польський народ. Після 120 років розлетілися кордони. Немає "іх". Воля! Незалежність! Об'єднання! Власна держава! Назавжди! Хаос? Це нічого. Буде добре... Чотири покоління даремно чекали цієї хвилини, п'яте дочекалося. Зранку до вечора збиралися натовпи на площах міст; робітник, службовець кидали працю, селянин залишав поле і мчав до міста ... дізнатися, переконатися, побачити польське військо, польські написи, орли на установах... [13, с. 50].

Утворення незалежної Польщі у 1918 р. було визначною подією не тільки для поляків, але й для Європи, оскільки відновлена Польська Республіка була однією із стабільних держав, що мала багатовікові традиції самостійного існування і активної зовнішньої політики. Проголошення незалежності II Речі Посполитої обумовило здобуття вагомого її місця у системі міжнародних відносин Центрально-Східної Європи та впливу на історичні процеси на європейському континенті в умовах повоєнного часу.

Відродження Польщі було підготовлено ходом національної та світової історії й становило закономірний результат державницьких домагань польського народу. Після проголошення II Речі Посполитої поляки впевнено продовжували будівництво своєї держави. Перед правлячими колами Польщі постали першочергові завдання забезпечення об'єднання польських земель і населення в межах цілісної держави, формування центральних органів влади, утвердження національної незалежності Польщі та визнання її на міжнародній арені як суверенної незалежної держави.

На перший погляд, поляки поставили перед собою утопічні завдання відродження і міжнародного визнання своєї держави, оскільки, на час її проголошення вона не мала чітко визначених кордонів, її адміністрація лише створювалася, відчувалася відсутність дипломатичного досвіду. Розвиток держави відбувся в умовах постійної зовнішньої загрози, яку не могло нейтралізувати невелике, погано озброєне військо. Проте, завдяки харизматичним лідерам, які набравшись дипломатичного досвіду за кордоном, повернулися на батьківщину і очолили процес її відродження, і народу, який прагнув бути суверенним розпочалося відновлення державності Польщі.

II Річ Посполита після тривалого поневолення чужоземними імперіями стала на шлях незалежного історичного розвитку, а значить і самостійного ведення своїх міжнародних справ. Відразу виникла потреба активного включення нововідновленої держави в міжнародне життя в сфері політики, дипломатії і культури. Водночас постала проблема врегулювання стосунків з іншими країнами, а також захист поляків, що продовжували жити за межами матірньої батьківщини. Від першої хвилини незалежного постання, Польща розпочала будівництво державних структур і стала активним елементом міжнародної політики. Цілі, характер та основні пріоритетні напрямки зовнішньополітичної діяльності, зазвичай, визначаються дією низки чинників: геополітичним становищем, природно-ресурсним потенціалом, політичним режимом, економічною моделлю, соціальною структурою, етнічними та конфесійними особливостями, що є характерними власне для тієї чи іншої країни. Підкреслимо, що певну корекцію у зовнішньополітичний курс кожної окремої держави вносить дія загальносвітових міжнародних тенденцій. Забезпечити їхнє виконання у повоєнний період було вкрай складно.

На основі суттєвих зміни, що відбувалися у процесі формування польської політичної системи, часовий проміжок від листопада 1918 р. до травня 1926 р. можна поділити на два періоди.

I період (11 листопада 1918 р. – 17 березня 1921 р.) – розбудови польської національної державності, нормативно-правового визначення суспільно-політичного устрою відродженої Польщі й встановлення її кордонів. II період (17 березня 1921 р. – 14 травня 1926 р.) час функціонування парламентської системи та пошуку шляхів стабілізації [2, с. 93].

Проголосивши державність, правлячі кола Польщі розпочали складний процес формування державних інституцій. Ю. Пілсудський, як авторитетний та визнаний серед польських політичних сил лідер, очолив процес створення центральних державних органів. Як зазначив

Луїс Нам'єр розпочалася спроба “збудувати Польщу поки Росія і Німеччина спали” [9, с. 737]. 11 листопада 1918 р. Регентська Рада, як вищий орган правління, передала Ю. Пілсудському командування польськими військовими формуваннями. Упродовж трьох днів усе королівство звільнилося від німецьких військ. 14 листопада 1918 р. Регентська Рада передала Ю. Пілсудському всю повноту влади в нововідновленій країні й припинила свою діяльність. Того ж дня він прийняв відставку Люблінського тимчасового уряду і фактично став главою Польської держави.

Правлячі кола прагнули міжнародного визнання своєї, нововідновленої держави. З цією метою Ю. Пілсудський 16 листопада 1918 р. розіслав телеграми урядам держав-переможниць та інших країн, у яких повідомляв про створення незалежної Польської Республіки: “Польська держава створюється за волею всього народу і ґрунтується на демократичних засадах. Польський уряд замінить панування розпачу, який протягом 140 років тяжів над долею Польщі – ладом, заснованим на порядку і справедливості. Спираючись на польську армію під моїм командуванням, маю надію, що з цього часу жодна чужоземна армія не вдереться до Польщі, поки не висловимо в цій справі нашої формальної згоди. Я переконаний, що могутня демократія Заходу надасть свою допомогу і братню підтримку відродженій і незалежній Польській Речі Посполитій” [14]. На це послання першою відгукнулась Німеччина, одразу ж призначивши свого посла у Варшаві. Проте від багатьох інших країн відповіді не надійшло. Таким чином, надалі, основним завданням зовнішньої політики стало утвердження Польщі на міжнародній арені як самостійної незалежної держави.

У листопаді було сформовано перший загальнопольський “народний” уряд (листопад 1918 – січень 1919 рр.). 17 листопада 1918 р. главою Тимчасового уряду було призначено Є. Морачевського, представника правого крила ППС, соратника Ю. Пілсудського. У декреті від 21 листопада поточного року, він проголосив запровадження 8-годинного робочого дня, виплату допомоги робітникам у випадку хвороби, мінімальну заробітню плату на державних підприємствах, заснування інспекції з питань праці, тощо [15–16].

22 листопада 1918 р., згідно з “Декретом про верховну представницьку владу Польської Республіки”, уряд Є. Морачевського проголосив Польську Республіку [17]. Її майбутній устрій був схвалений народом. Ю. Пілсудський, здобував найвищу владу в країні, як Тимчасовий начальник держави та обіймав посаду Верховного головнокомандуючого польських військ. Таким чином, він отримав диктаторські повноваження, якими міг користуватись до скликання Законодавчого сейму. Отже, першочергові завдання з будівництва основ державного устрою Польщі були виконані.

28 листопада 1918 р. був опублікований “Декрет про виборчий закон” [18]. Він встановив рівне, пряме, пропорційне таємне загальне виборче право. Право голосу отримали польські громадяни, що досягли 21-річного віку, окрім військовослужбовців, які перебували на дійсній службі. Проведення виборів до Законодавчого сейму було призначене на 26 січня 1919 р. [19]. Прийняття виборчого закону відіграло важливу роль у стабілізації суспільно-політичної ситуації в країні і було серйозним кроком на шляху до демократії і світового визнання. Вони мали зміцнити позиції уряду і держави, які все ще де-юре не були визнаними на міжнародній арені. Проголошені “Декретом про виборчий закон” положення, стали основою виборчої системи, що діяла в Польщі до 1935 р. З прийняттям цього закону II Річ Посполита ставала в один ряд з країнами, що мали тривалі демократично-парламентські традиції як, наприклад, Франція, США, Велика Британія.

Проте, внутрішньополітичне становище країни було складним. Сильна опозиція діяла проти уряду Є. Морачевського. На міжнародній арені її інтереси представляв Польський національний комітет. Отже, Польща мала два уряди: на міжнародній арені Польщу представляв ПНК у Парижі на чолі з Р. Дмовським. Саме Польський національний комітет визнавали західні держави представницьким органом відновленої Польщі. Проте, влада в країні належала Ю. Пілсудському і кабінету Є. Морачевського. Ця проблема потребувала вирішення в силу наближення дати проведення Паризької мирної конференції, на яку поляки поклали великі надії. Консолідація і взаєморозуміння між ПНК і владою у Варшаві, були необхідними для того, щоб якомога краще представити інтереси Польщі на майбутній конференції. У таких умовах 16 січня 1919 р. уряд, очолюваний Є. Морачевським пішов у відставку.

На думку авторки, цей крок був, швидше, необхідним, ніж виправданим, проте, з наближенням мирної конференції поляки не могли виносити внутрішні суперечності на огляд міжнародної громадськості.

Ю. Пілсудський, цього ж дня, скликав новий кабінет (січень – листопад 1919 р.). Його очолював І. Падеревський. Він обійняв посади прем'єр-міністра і міністра закордонних справ Польської Республіки. Призначення І. Падеревського главою уряду було зваженим дипломатичним кроком, оскільки новий прем'єр був широко відомий серед поляків і в світі, мав добрі стосунки з лідерами країн-переможниць. Призначення І. Падеревського главою уряду Польської Республіки принесло свій результат. II Річ Посполиту визнали і заявили про встановлення з нею дипломатичних зв'язків: США – 30 січня 1919 р., Франція – 24 лютого 1919 р., Англія – 25 лютого 1919 р., Італія – 27 лютого та інші держави [20, с. 14]. Результатом досягнутого компромісу також була політична та фінансова підтримка Польщі з боку Центральних держав. Кандидатура прем'єра влаштувала усі основні політичні сили Польщі, а також союзні держави.

18 січня 1919 р. у Парижі розпочала свою роботу мирна конференція. Проходила вона з перервами до 21 січня 1920 р. У Паризькій мирній конференції брали участь 27 держав Європи, Азії й Америки. У ході війни вони воювали з чотирма Центральними державами – Німеччиною, Австро-Угорщиною, Туреччиною, Болгарією, або ж розірвали дипломатичні відносини хоча б з одною з перелічених держав. Ні радянська Росія, ні Німецька Республіка не були допущені до роботи конференції, а решту держав-наступниць допускали лише як помічників та прохачів [21, с. 954].

Головою конференції обрали главу французького уряду Ж. Клемансо. Офіційно, керівництво Паризькою мирною конференцією здійснювали п'ять головних держав-переможниць: США, Велика Британія, Франція, Італія, Японія. Усі важливі питання вирішувала “рада десяти”, до якої входило по два представники від кожної з перелічених вище держав: від США – президент Вільсон і статс-секретар Лансінг, від Франції – прем'єр-міністр Клемансо і міністр закордонних справ Пішон, від Англії – прем'єр-міністр Ллойд Джордж і міністр закордонних справ Бальфур, від Італії – прем'єр-міністр Орландо і міністр закордонних справ, барон Сонніно, від Японії – барон Макіно і віконт Шінда [22, с. 141]. У березні 1919 р. відмовились від такого “широкого” органу і була утворена “рада чотирьох”, до якої увійшли: Вільсон, Ллойд Джордж, Клемансо та Орландо.

У ході роботи конференції функціонували й інші керівні органи: “рада п'яти”, Рада глав делегацій та ін., але фактично найважливіші питання конференції, в тому числі і щодо кордонів Польщі вирішували представники трьох держав-переможниць: США, Великої Британії та Франції.

Мирна конференція розпочала свою роботу в умовах нового співвідношення сил на міжнародній арені. Внаслідок Першої світової війни та соціальних революцій розпалися імперії Габсбургів, Гогенцоллернів, Романових та турецьких султанів, котрі раніше визначали світову політику. Натомість, держави-переможниці – США, Велика Британія, Франція, Італія, Японія та інші, прагнули гегемонії в Європі і світі. На конференції вони обстоювали свої інтереси, намагаючись на рівні міжнародних договорів та домовленостей закріпити результати військових перемог. Це зумовило гострі протиріччя при обговоренні висунутих проблем. Паризька мирна конференція проходила в умовах постійних суперечок, недовіри, ворожості між її учасниками, які загострилися з перших хвилин її проведення. “Поганий початок для майбутнього союзу націй” повторював Клемансо [23, с. 31].

Участь у роботі Паризької мирної конференції брала і Польська держава, від якої могли бути заявлені два представники [24, с. 169–172]. Делегатами були призначені Р. Дмовський та І. Падеревський [2, с. 120]. 29 січня 1919 р. на засіданні “Ради десяти” були викладені пропозиції щодо територіальних вимог Польщі. В основу їх визначення пропонувалося покласти “історичний принцип”, тобто повернутись до кордонів 1772 р. До складу відродженої Польщі Р. Дмовський вимагав включення всієї Галичини і Волині, Верхньої та Середньої Сілезії, Познанщини, Помор'я, Вармії і Мазур, Литви, переважної частини Білорусії, теренів Полісся і Поділля в Україні [5, с. 452]. Загалом територія, якої домагалися поляки на Паризькій мирній конференції, становила 84198 км². з населенням 6598692 осіб [6, с. 17].

Для вирішення “польського питання” на Паризькій мирній конференції була утворена комісія, очолювану французьким дипломатом, колишнім послом Франції у Німеччині Ж. Карбоном [3, с. 150]. 12 березня 1919 р. комісія виклала пропозиції щодо визначення польсько-німецького кордону, в основу якого було покладено етнографічні принципи, проголошені у січні 1918 р. В. Вільсоном та Д. Ллойд Джорджем.

Загалом, пропозиції Ж. Камбона були неприйнятними для Польщі. Вони на третину скоротили територіальні претензії поляків. Західні та північні кордони Польщі були встановлені

договорами з Німеччиною, підписаними 28 червня 1919 р. у Версалі. 20 жовтня 1921 р. Рада послів прийняла рішення про передачу Польщі Пінщини, Рибнік, Катовіце, Крулевської Гути, Тарновської Гури і Любленця. До складу Другої Речі Посполитої увійшли: частина Померанії, більша частина Західної Пруссії. Згідно з Версальським договором Гданськ разом з округом перетворили на “вільне місто”, що перебувало під протекторатом Ліги націй. Відповідно до укладеного 9 січня 1920 р. договору між Польщею та “вільним містом”, зовнішня політика Гданська визначалася Польщею, якій гарантувався вільний вихід до Балтійського моря, полякам – мешканцям міста надавався статус національної меншини.

15 червня 1922 р. була прийнята Женевська угода, за якою на найближчих 15 років у Верхній Сілезії, що входила до Польської республіки, чинним залишалось німецьке законодавство. Практичне передання Польщі частини Верхньої Сілезії відбулося в червні 1922 р. У 1920 р. в досить тривалу суперечку між Польщею і Литвою з приводу Віленщини втрутилася Верховна рада великих держав. На конференції у Спа, 10 липня 1920 р., рекомендувала польському уряду, віддати литовцям окупований Вільнюс. Але радянсько-польська війна внесла корективи в хід подій. 12 липня 1920 р. в Москві був підписаний радянсько-литовський договір, а вже 14 липня Червона Армія звільнила від поляків Вільнюс, який був одразу ж переданий Литві. Згідно з тимчасовою угодою, підписаною 7 жовтня 1920 р. в Сувалках, Польща визнавала Вільнюс і Віленську область складовою частиною Литви.

Рішенням Віденського сейму від 3 березня 1922 р. Віленщину включено до складу Польщі. Рада послів великих держав відповідно до Версальського договору прийняла 15 березня 1923 р. резолюцію, яка остаточно визнавала східні та північні кордони Польщі.

Південний кордон Польщі був установлений безпосередньо після того, як Австрія за Сен-Жерменським договором (19 вересня 1919 р.) відмовилася на користь держав Антанти від будь-яких зазіхань на неавстрійські території, що належали Австро-Угорській монархії. Таким чином, Австрія апріорно визнала майбутні акти Антанти щодо польських земель. Установлення польсько-чехословацького кордону в Тешинській Сілезії викликало суперечку й затягнулося до липня 1920 р. Складним виявилось питання про східні кордони Польщі. Воно було центральним пунктом її зовнішньої й внутрішньої політики й становило об'єкт особливої уваги держав-переможниць. Ризький мирний договір встановлював східний кордон по так званій “лінії Керзона”, за яким Польща отримала Західну Україну та Білорусію. Підписання остаточного тексту мирного договору, яким закінчувалася польсько-радянська війна, відбулося після тривалих переговорів, 18 березня 1921 р. Країни Антанти визнали східний кордон Польщі в 1923 році. Отже, у результаті дипломатичних і військових зусиль Польща на початок 1920-х років завершила процес визначення державних кордонів, проте стосунки із сусідніми країнами залишались напруженими.

На думку авторки, участь Польщі у Паризькій мирній конференції була найяскравішим актом її міжнародного визнання. Нехтування її інтересами, звичайно, викликало занепокоєння і роздратування польського народу, проте позитивом було те, що вперше, після багатьох років поневолення, світова громадськість визнала відновлену державу, допустила до роботи мирної конференції, дала можливість польській делегації висловити свої пропозиції щодо врегулювання “польського питання”, а це могли зробити далеко не всі її учасники. Прикрим є те, що при вирішенні багатьох питань країни-переможниці нехтували інтересами польського народу. Та попри всі негаразди і труднощі поляки добились одного – незалежності, а вирішення решти завдань були питанням часу. Тож надалі поляки впевнено продовжували будівництво своєї незалежної держави.

26 січня 1919 р. відбулися перші вибори до Законодавчого сейму. Проте, в призначений час вибори відбулися лише на території Королівства Польського та Західної Галичини. Було обрано 296 депутатів. Згодом було проведено додаткові вибори: в Сувалцькому окрузі – в лютому; в Бельському та Білостоцькому – в травні; в Познанщині – в червні; в Помор'ї – в травні 1920 р. [7, с. 68]. Перемогу на виборах здобула національна демократія – 45 % голосів, ПСЛ “Визволене” отримало 22 % і ППС – 9 % голосів. Остаточний склад сейму сформувався у березні 1922 р., коли до нього увійшла остання група обраних – 20 депутатів з Віленщини [6, с. 15].

17 березня 1921 р., після тривалих і запеклих суперечок, була ухвалена Конституція Польської Республіки. “Це була конституція незалежності... Вона становила урочисте підтвердження стриманого державного суверенітету” відзначав А. Гвіждж [25, с. 166].

Конституція 17 березня 1921 р. фактично юридично оформила основні елементи та інститути демократично-парламентської системи організації політичної влади республіканської держави. Конституція була прогресивним документом, створеним за зразком основного закону Франції. Березнева конституція запроваджувала в Польській Республіці демократичний, парламентський устрій, характерний для розвинених країн світу. Вона завершила перший період формування Польської держави й стабілізувала на певний час її внутрішню структуру та суспільно-політичне життя [4, с. 75].

Таким чином, на початок 20-х років минулого століття II Річ Посполита завершила процес визнання державних кордонів, утвердилася на міжнародній арені як суверенна незалежна держава, визначила у Березневій конституції 1921 р. основні принципи зовнішньополітичної діяльності, завершивши, таким чином, перший період відродження Польської державності, який умовно тривав від 11 листопада 1918 р. до 17 березня 1921 р.

Після встановлення кордонів Польської держави та прийняття основного закону на перший план вийшли проблеми внутрішнього життя. Ситуація в країні була напруженою, панували інфляція, безробіття, зубожіння населення, проходили страйки і демонстрації протесту. Значна кількість партій і часта зміна політичних орієнтирів дестабілізували становище в країні [2, с. 362].

Загальним невдоволенням в країні вирішив скористатись Ю. Пілсудський, щоб повернутись до влади. 11 травня 1921 р. у Варшаві відбулися антиурядові виступи офіцерів. 12 травня поточного року розпочалися збройні сутички, у ході яких війська Ю. Пілсудського заволоділи містом. Таким чином, у травні 1926 р. у країні фактично відбувся державний заколот. Щоб не допустити громадянської війни, президент С. Войцеховський передав свої функції маршалу сейму М. Ратаю, а уряд В. Вітоса 14 травня прийняв рішення про відставку. М. Ратай тимчасово обійняв посаду президента. Таким чином, у травні 1926 р. влада в країні перейшла до рук Ю. Пілсудського та його прибічників. Нова система влади, незважаючи на формально парламентський лад держави, мала риси авторитаризму.

Травневий переворот 1926 р. привів до авторитарного правління, поступового ослаблення впливу політичних партій, опозиції, обмеження ролі законодавчої влади, тощо. Варто зазначити, що встановлення авторитаризму не означало поразки демократії, якої прагнув народ і за яку боровся. Та демократичні системи прийнятні лише в періоди стабільного політичного, економічного, соціального життя країни, а у моменти кризових явищ встановлення авторитаризму є неминучим. В умовах суспільно-політичного хаосу у Польському суспільстві протягом 1918–1926 рр. парламентаризм не зміг забезпечити здійснення демократичних прагнень і завдань, що ставились перед ним після проголошення державності, тож відбувся перехід до авторитаризму і режиму “санації”, які б мали забезпечити подальший розвиток країни.

Отже, на початку ХХ ст. відбулися суттєві зміни у долі Польської держави. Протягом 1918–1926 рр. поляки відновили втрачену державність, об'єднали польські землі і населення в межах цілісної держави, здійснили формування центральних органів влади, домоглись утвердження національної незалежності Польщі та її визнання на міжнародній арені як суверенної незалежної держави.

Зовнішня політика Другої Речі Посполитої здійснювалася у 1918–1926 рр. здебільшого відповідно до дипломатичних комбінацій великих держав, що були спрямовані на зміцнення власних позицій та послаблення позицій суперників, але Польща, її територія і народ виступали на міжнародній арені, як незалежна держава, держава, про яку мріяли покоління. Звичайно, у веденні зовнішньої і внутрішньої політики протягом досліджуваного періоду правлячі кола Польщі допускали серйозних помилок, міжусобиць, що призводили до загострення політичного, соціально-економічного становища, а згодом і до встановлення авторитаризму. Та протягом цього часу поляки виконали основні завдання – відновили державність і об'єднали три частини Польщі в одну – II Річ Посполиту, а виконання решти завдань було справою часу.

Список використаних джерел

1. Алексієвець Л. М. Польща: утвердження незалежної держави 1918–1926. / Леся Миколаївна Алексієвець / Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. – 448 с. 2. Алексієвець Л. М. Польща в 1918–1926 рр. Особливості відродження національної державності, формування суспільно-політичного устрою / Алексієвець Леся Миколаївна / Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук. – Тернопіль. – 2007. – 455 с. 3. Алексієвець Л. Основні етапи формування кордонів Польщі та захист польської національної державності в 1918–1926 рр. / Леся

Алексієвець // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – Серія: Історія. – Тернопіль. – 2005. – Вип. 1. – С. 145–161. 4. Алексієвець Л. Прийняття конституції 1921 р. у контексті утвердження парламентсько-демократичного устрою Другої Речі Посполитої / Леся Алексієвець // Україна-Європа-Світ. – Вип. 2: Міжнародний збірник наукових праць. – Серія: Історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л. М. Алексієвець. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. – С. 62–76. 5. Зашкільняк Л.О., Крикун М.Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів / Л. Зашкільняк, М. Крикун. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. – 752 с. 6. Баран З.А. Відродження і становлення Польської держави. 1918–1921 рр. / Зоя Анатоліївна Баран. – Львів: вид-во ЛДУ, 1995. – 55с. 7. Яровий В. Історія західних та південних слов'ян у ХХ ст. / Валерій Яровий. – К.: Либідь, 1996. – 416 с. 8. Яровий В. Новітня історія Центральноєвропейських та Балканських країн. ХХ століття / Валерій Яровий. – К.: Генеза, 2005. – 816 с. 9. Дейвіс Н. Боже ігрище: історія Польщі / Норман Дейвіс; пер. з англ. П. Тарашук. – К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2008. – 1080 с.: іл. 10. Всемирная история: В 24 т. Т. 20. Итоги I мировой войны. / А. Н. Бадак, И. Е. Войнич, Н. М. Волчек и др. – Мн.: Литература, 1997. – 512 с. 11. Архив полковника Хауза. Подготовлен к печати профессором истории Иэйлского университета Чарлзом Сеймуром. – Т. III / Пер. с англ. В. В. Прокунина. – М.: Государственное социально-экономическое издательство, 1939. – 320 с. 12. 7. 1917 styczeń 30, Waszyngton. – List prezydenta T. W. Wilsona do I. Paderewskiego // Archiwum polityczne Ignacego Paderewskiego. – T. V. 1909–1914. – Warszawa: NERITON, 2001. – S. 8. 13. Zieliński H. Historia Polski. 1914–1939. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1985. – 428 s. 14. Do pana prezydenta... – AAN, Akta Leona Wasilewskiego, sygn. 68, s. 1. 15. Dekret o 8-mio godzinnym dniu pracy // Dz Pr PP, 1918, nr 17, poz. 42. 16. Dekret Naczelnika Państwa o urzędzeniu i działalności inspekcji pracy // Dz Pr PP, 1919, nr 5, poz. 17. 17. Dekret o najwyższej władzy reprezentacyjnej Republiki Polskiej // Dz Pr PP, 1918, nr 17, poz. 41. 18. Dekret o ordynacji wyborczej do Sejmu Ustawodawczego // Dz Pr PP, 1918, nr 18, poz. 46. 19. 16. Dekret o wyborach do Sejmu Ustawodawczego // Dz Pr PP, 1918, nr 18, poz. 47. 20. Krasuski J. Tragiczna niepodległość. Polityka zagraniczna Polski w latach 1919–1945 / Jerzy Krasuski. – Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2000. – 347 s. 21. Дейвіс Н. Європа: Історія / Норман Дейвіс; пер. з англ. П. Тарашук. – К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2008. – 1464 с.: іл. 22. История дипломатии в 3-х т. Т – III: дипломатия на первом этапе общего кризиса капиталистической системы. Под ред. А. А. Громыко, И. И. Земскова и др. М. 1965 р. 23. Цветков Г.М. Міжнародні відносини і зовнішня політика 1917–1945 рр. / Гліб Миколайович Цветков. – К.: Либідь, 1997. 24. Nr 241. 1919 styczeń 15, Paryż – Nota rządu francuskiego do E. Piltza, przyznająca Polsce prawo do dwóch delegatów na Konferencję Pokojową w Paryżu // Powstanie II Rzeczypospolitej. Wybór dokumentów 1866–1925 / Pod red. H. Janowskiej i T. Jędruszczaka (Powstanie II Rzeczypospolitej...). – Warszawa: Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1984. – S. 169–172. 25. Gwiżdż A. Sejm i Senat w latach 1918 – 1939 // Bardach J., Grodziski S., Gwiżdż A., Jankiewicz A., Działocha K., Kraczkowaki R., Wawrzyniak J. Dzieje Sejmu Polskiego. – Warszawa: Wyd-wo Sejmowe, 1997. – S. 145–195.

Oxana Parneta

PROKLAMATION AND RECOGNITION OF THE STATE OF POLAND. “THE QUESTION OF POLAND” ON THE PARISIAN PEACE CONFERENCE

In the article are represented all processes of proclamation of the state of Poland, peculiarities of forming the political regime of society and its recognition at the international scene.